

Онищук В. І.

ЗНАННЯ І ЗДІБНОСТІ КЕРІВНИКА АМАТОРСЬКОГО МУЗИЧНОГО КОЛЕКТИВУ

У статті дається характеристика здібностей керівника аматорського музичного колективу, від якого залежить засвоєння необхідних знань. Розкриття структури здібностей дозволило висвітлити психолого-педагогічні механізми розвитку їх окремих видів.

В данной статье дается характеристика способностей руководителя любительского инструментального коллектива, от которого зависит усвоение необходимых знаний. Раскрытие структуры способностей позволило осветить психолого-педагогические механизмы развития их отдельных видов.

The given article is giving the description of capabilities of leader of amateur instrumental collective, mastering of which is necessary for knowledge. Opening of structure of capabilities allowed to light up the pedagogical machineries of development of their separate kinds.

Аналіз теоретичної і методичної літератури, як і доволі глибока педагогічна практика, свідчить про надзвичайну складність процесу навчання музичного мистецтва. Ця складність зумовлюється передусім необхідністю використання різноманітних знань із багатьох суміжних наук, а також особливостями музичного виховання особистості, формування музиканта, спроможного всебічно реалізувати себе у даному виді людської діяльності на належному фаховому рівні. По-перше, визначальним чинником, детермінантом ефективності даного процесу є цілеспрямований розвиток у суб'єкта навчання спеціальних, тобто музичних здібностей, які включають складні системи і комплекси психічної і рухово-моторної діяльності. Такий розвиток здійснюється

протягом багаторічного навчання в умовах поступового переходу учня з однієї вікової категорії в іншу, зміни його світосприймання, інтенсивності і глибини розумової діяльності, фізіологічних характеристик організму тощо.

По-друге, розвиток музичних здібностей і музичного мислення відбувається одночасно і в тісному зв'язку зі становленням духовних засад особистості та має суто індивідуальний характер, що виключає можливості застосування серійних, однотипних, загальних для усіх методів і прийомів навчання і виховання.

По-третє, велика кількість музичних спеціальностей і кваліфікацій вимагає такої ж кількості моделювань навчального процесу, відповідного спрямування змісту окремих спеціальних дисциплін. Специфічність музичної діяльності музиканта-інструменталіста, співака, диригента, композитора чи теоретика (ураховуємо значну кількість спеціальностей з кожного напрямку) не дозволяє уніфікувати зміст навчання, види й форми навчально-пізнавальної діяльності та методику формування виконавських (продуктивних) умінь і навичок.

Метою даної статті є теоретичний аналіз особливостей знань та здібностей керівника аматорського музичного колективу. Отож, завданнями даної статті є узагальнення наукових концепцій та поглядів стосовно музичних здібностей та спеціальних якостей особистості; виокремлення основних характеристик і вимог, яким має відповідати диригент оркестру; визначення складових компонентів професійних музичних здібностей.

Дані, безумовно об'єктивні обставини не лише надають певних характерних рис і ознак казуальності процесу навчання з кожної окремої спеціальності, але й спричиняють його відокремленість від змісту і методології навчання з інших спеціальностей, впливають на інтенсивність та ефективність науково-інформативного зв'язку між ними, обміну педагогічним досвідом.

У сучасній педагогіці чільне місце відводиться дослідженню питань, пов'язаних із розвитком здібностей. Від них залежить успіх і швидкість оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками, які є важливими чинниками керування аматорськими музичними колективами.

Відомий психолог Б. М. Теплов, визначаючи здібності, виділяє три елементи: 1) здібність – це індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої; 2) здібності – не будь-які уявні індивідуальні особливості, а лише такі, що стосуються успішного виконання дій; 3) здібність не зводиться до тих знань, умінь і навичок, вироблених в людині [7].

Дещо інший підхід у С. Л. Рубінштейна, який головним показником здібностей вважав легкість засвоєння нової діяльності. Учений підкреслював, що здібність людини – це передусім здатність до праці і навчання, у процесі яких вони (здібності) розвиваються [6].

Своєрідне трактування здібностей має місце в працях О. І. Леонтєва, який обстоює думку про вирішальну роль соціальних умов виховання у розвитку здібностей, правда, применшуючи їх природну сторону [4]. В. Г. Ананьєв у проблемі здібностей звертає увагу не лише на роль активної діяльності в засвоєнні суспільного досвіду, а й на зв'язок здібностей з особистістю як психологічним утворенням. Простежуючи зв'язок здібностей і характеру, вчений наголошує на тому, що розвиток здібностей і характеру є єдиним, хоч деякою мірою і суперечливим процесом. О. Г. Ковальов і В. Г. Мясичев ставлять питання про ліквідацію розриву між здібностями та іншими якостями особистості. Обидва дослідники вважають, що під здібностями належить розуміти комплекс якостей особистості, необхідних для успішного здійснення будь-якої діяльності.

Деякі вчені (В. В. Богословський, О. Г. Ковальов, А. В. Петровський) виділяють загальні та спеціальні здібності. На їхнє переконання, загальні здібності відповідають вимогам не одних, а багатьох видів діяльності, а спеціальні – більш вузькому колу конкретної предметної діяльності (педагогічної, музичної, математичної тощо).

У свою чергу, спеціальні здібності, охоплюючи різні види конкретної предметної діяльності, являють собою сукупність психічних властивостей і мають складну структуру.

У багатьох дослідженнях, присвячених вивченню особистості керівника аматорського художнього колективу (Г. І. Анашкіна, Н. Ю. Арефіна, В. Ф. Чабанний та ін.), чітко окреслено структуру здібностей диригента. Вона включає такі здібності:

– організаторські (забезпечують педагогічну і творчу діяльність колективу; талановитий організатор точно визначає місце кожного учасника в спільній творчій діяльності оркестру. Це сприятиме успіхові спільної справи, розвитку кожного учасника, а відтак й активному творчому життю художнього колективу);

– педагогічні здібності, які включають, у свою чергу, педагогічну спостережливість, що дає можливість бачити й розуміти внутрішню суть людини та відповідним чином впливати на неї; педагогічне передбачення (здатність проектувати розвиток творчого колективу та особистості, розподіл уваги, завдяки чому можна тримати одночасно в полі зору декілька об'єктів); здатність переконувати та навіювати (від чого залежить ефективність виховних впливів та авторитет керівника); педагогічний такт (дає можливість правильно зіставляти повагу і вимогливість до особистості);

– комунікативні здібності забезпечують можливість передачі інформації, здатність до спілкування, установалення контактів між людьми;

– конструктивні здібності забезпечують вибір потрібного матеріалу для роботи з колективом, його композиційної побудови, планування усієї роботи з ним;

– дослідно-творчі здібності. Їх наявність створює можливість проводити дослідження, вивчати стан виконавської підготовки учасників та всього колективу, рівень його творчого розвитку, якість керівництва ним і на цій основі визначати шляхи дальшого вдосконалення творчої діяльності. Водночас це уміння планувати творчий пошук, прагнення до кращих зразків виконавської діяльності, удосконалення нових форм навчання учасників.

Говорячи про здібності як основу формування готовності до керування аматорським музичним колективом, не можна забувати і про інший, не менш важливий елемент, міцні знання, уміння і навички, що виробляються в процесі навчання та творчої роботи.

Знання повинні бути неодмінним елементом професійної підготовки спеціалістів, щоб впливати на формування усіх груп якостей. З психологічної точки зору знання – це емпірично перевірений результат пізнання дійсності, правильне його відображення у мисленні людини. Є. Н. Кабанова-

Меллер розуміє знання як “правильно сформовані вміння, що ґрунтуються на знанні способу дії” [2]. Педагогічні уміння є формою функціонування теоретичних знань. Через них реалізуються знання про цілі, принципи, суть, методи та прийоми навчання і виховання, способи організації педагогічного процесу, а також теоретичні знання із спеціальних дисциплін. Так, наприклад, формування музично-педагогічних умінь вимагає знань з методики навчання учасників гри на інструменті та основ організації навчального процесу.

Крім висвітлених знань, керівник повинен уміти аналізувати педагогічні ситуації, вирішувати педагогічні завдання, приймати рішення про характер виховного впливу з урахуванням обставин, що склались у практиці виховної роботи, а також впливати на творчий процес. Уміння створити та підтримувати творчу атмосферу в аматорському колективі шляхом спілкування, яке ґрунтується на приязні та повазі один до одного, є важливим показником готовності до керування колективом. У спілкуванні така гармонія зумовлює їхню єдність у вирішенні завдань.

Отже, ефективність діяльності керівника аматорського колективу безпосередньо залежить від його ерудиції, інтелектуальних здібностей та рівня сформованої творчої індивідуальності. Цей критерій повинен визначати методологічну спрямованість керівника, і він є вирішальним, сприяючи успішному функціонуванню таких колективів.

Стосовно готовності керівника до роботи з аматорським музичними колективами, зазначимо, що він повинен мати спеціальні та педагогічні знання, відзначатися високою мораллю та духовністю, бути прикладом для наслідування. Без цього досягти основної мети – виховати гуманні якості в учасників оркестру під час навчання та виховання – неможливо.

Гуманістична орієнтація виховання особистості здійснюється насамперед при спілкуванні та взаємодії: спочатку із дорослими, потім – із ровесниками під час спільної діяльності. Саме в ній створюються передумови колективних взаємовідносин, умінь діяти в інтересах інших. Тільки такі якості особистості учасника спрямовані на гуманну орієнтацію і мають бути покладені в основу навчально-виховного процесу в аматорському колективі.

Виховний вплив в аматорському колективі відбудеться, коли музичний керівник:

- чітко визначає мету репетиції, формування в учасників певних уявлень, якостей гуманіста;

- сконцентровує увагу на якостях вихованості учасників при поясненні, закріпленні, застосуванні знань, умінь та навичок;

- включає дітей в ініціативне виконання різноманітних завдань;

- заохочує активність щодо з'ясування незрозумілого матеріалу, ініціативності, співробітництва, спілкування, обміну інформацією;

- аналізує конкретні ситуації, виражає ставлення до діяльності дорослих, їхніх вчинків, що мають гуманістичну спрямованість.

Враховуючи вищевикладені особливості формування доброзичливого ставлення до оточення, керівник повинен уміти акцентувати увагу учасників на усвідомленні загальнолюдських цінностей (чуйності, взаємодопомоги, взаємоповаги), включати в репетиційний процес захоплюючий матеріал. Керівник аматорського оркестру, зокрема дитячого, повинен уміти використовувати дидактичні ігри. Це допоможе дітям зрозуміти значення таких слів, як дружба, співчуття, взаєморозуміння тощо.

При формуванні гуманних якостей керівник повинен спиратися на знання про психолого-фізіологічні та вікові особливості учасників та вміти практично застосовувати їх у навчально-виховному процесі. Пошук різноманітних форм і методів впливу на дітей має відбуватися як у словесному спілкуванні, так і через правильно складений репертуар.

Щоб озброїти учасників музичного колективу системою етичних знань про гуманну людину, про культуру взаємин як компонента гуманного ставлення, розвиток оцінних умінь людини про її внутрішній світ, почуття та інтереси, керівник повинен провести етичні бесіди. Зокрема, треба докласти певних зусиль, аби навчити учасників правильно оцінювати свої переваги та недоліки, уміння керувати ними. Практична спрямованість засвоєних гуманних цінностей дасть змогу визначити методи створення і розв'язання вербальних і моральних ситуацій морального вибору.

Отже, знання суті психолого-педагогічної спрямованості на формування в гуртківців гуманних якостей дадуть змогу керівникові ефективніше прищеплювати в учасників гуманно-творчі стосунки. Виховання творчої індивідуальності музиканта забезпечується образною системою педагогічного впливу керівника, вмінням створити музичний образ і розбудити творчу уяву учасників. Впливаючи словом на уяву оркестрантів, керівник установлює внутрішній контакт.

Таємниця такого спілкування полягає в гострому відчутті внутрішнього світу кожного учасника. Інтуїтивно діючи на внутрішній світ учасників, за умови знання їхніх інтересів, цілей, мотивів перебування в колективі, він поступово наповнює їхню свідомість відомостями про музичну та образно-психологічну будову даного твору, ідеальну його модель, створену ним у підготовчий період власної роботи. Керівник також ознайомлює учасників з ідейною і психологічною розробками твору, прагне до того, щоб вони збагнули важливість цих ідей. Після цього дає своє ідейно-художнє трактування того чи іншого твору, прагне, щоб вони збагнули. В поєднанні сюжетного характеру він мовою музики має забезпечити формування образної уяви музичного розвитку у внутрішньому баченні та відчутті виконавців.

Створенням таких моделей досягається образне перевтілення оркестрантів. У момент творчого переживання вони мають відчутти себе в обставинах тієї художньої діяльності, яку створили в своїй уяві.

Як стверджує В.Ф.Чабанний, особистий, суб'єктивний стан виконавця послаблюється під впливом об'єктивної творчості, в якій домінує образний початок і велике емоційне піднесення [8]. Завдячуючи образно-психологічній "технології", яку має застосовувати керівник аматорського музичного колективу в репетиційний період, можна проникнути у внутрішній зміст виконуваних творів, зрозуміти їхні ідеї та відчутти одухотвореність кожної фрази. За цих умов примножується творчий потенціал учасників художнього колективу. Такий аспект творчої атмосфери створюється керівником, його творчими задумами, сукупністю таланту, кваліфікації, його особистих якостей.

Соціально-педагогічний зміст діяльності аматорського

творчого колективу полягає в органічному поєднанні художньо-виконавського і виховного процесів, надання їм художньо-естетичної спрямованості.

Керівник аматорського колективу має пам'ятати, що якість навчання і виховання в колективі, ефективність формування потреб та інтересів, світогляду й ідеалів в учасників залежить від якості знань і умінь самого керівника, від його національної свідомості, цілеспрямованості. Особливо це стосується дитячих музичних колективів.

Висока якість знань, умінь і навичок, здобутих учнями, формування в них здібностей, інтересів, поглядів значною мірою залежить від умілого керівництва, сформованої готовності до репетиційної діяльності, а також майстерності і творчого підходу в процесі навчання і виховання.

Отже, узагальнення наукових концепцій, думок і поглядів відомих науковців і музикантів стосовно музичних здібностей і спеціальних якостей особистості, а також орієнтування на основні характеристики і вимоги, яким має відповідати диригент оркестру, дозволили визначити складові компоненти професійних музичних здібностей.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. – Л., 1968.
2. Кабанова-Меллер Е. Н. Формирование приемов умственной деятельности и умственное развитие учащихся. – М., 1968. – С. 7.
3. Ковалев А.Г. Психология личности. – М., 1963. – С. 163.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1975. – С. 280.
5. Мясищев В. Н. Личность и неврозы. – Л., 1960. – С. 35.
6. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. – М., 1976. – 416 с.
7. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. – М., 1975. – 330 с.
8. Чабанный В. Ф. Структура личности руководителя самодеятельного музыкального коллектива // Сб.науч.тр. – Л.: ЛГИК, 1984. – С. 49, 156.